

Mystifikatören Gyllensten

Om *Desperados*

Lars Gyllensten, vår mest intellektuelle författare, är en talangfull förespråkare för antiintellektualismen. Hans senaste roman minns man som en dundrande äktenskapsträta mellan två livsåskådningsalternativ, gestaltade av tänkaren Sokrates och hans blodfulla hustru Xantippa, kvinnan som tänker med hjärtat och köttet. Xantippa vann en skyhög poängseger med hjälp av managern Gyllenstens benägna bistånd. Sokrates befanns stå i förbund med allt ont i världen. Det är hjärnan som skapar krig och förtryck och intolerans, Partenon är murad på en huvudskalleplats. Temat återklingar i den nya bokens motto, hämtat från den excentriske baronen Hermelins översättningar från arabiskan. ”Från hufvudet, och ej från stjerten, kommer fiskens stank.”

Förkunnelsen i romanen *Sokrates död* övertygade inte, kanske på grund av att författaren inte verkade helt övertygad själv. Den kunde ha varit skriven av Sokrates, en Sokrates som fått för sig att han skulle gendriva sig själv. Den var skriven av en författare som helt misslyckades med att skänka lockelse åt det sinnliga och animaliska livsalternativet. Vad man minns är den dialektiska tvekampens rasande tuffäktning, den intellektuella analysens djupa snitt med skalpellen. Xantippa kunde vinna bara med hjälp av Sokrates' metoder.

I årets bok *Desperados* (Bonniers) har Gyllensten retirerat två steg från den extrema antiintellektualismen. Kanske har han upptäckt att den inte harmonierar med hans innersta böjelser. Kanske har han insett att den har orimliga konsekvenser. Hans nya ståndpunkt – som säkert är en temporär sådan – kan karaktäriseras som ideologisk antirigorism.

En stabil åskådning är av ondo. En grundmurad uppfattning om hur människan och samhället bör vara måste resultera i besvikelser, intolerans och övergrepp. Ideologin är en generalstabskarta, en beskrivning av verkligheten och en vägvisare på vandringen genom verkligheten. Men verkligheten låter sig inte kartograferas, och den erbjuder många jämgoda genomfartsvägar. Ett faktum som den inbitne ideologen aldrig kan acceptera.

Att rigoröst förkunna antirigorismens förkunnelse att alla förkunnelser är av ondo – situationen är inte den lättaste för den som har sinne för logik. Gyllensten vitsar om sitt dilemma redan i bokens inledande replik. ”Jag är fast övertygad om att idel ont kommer av alltför fasta övertygelser – nej, nu sa jag bestämt för mycket!”

Vad är då antirigorismens positiva bud? Att leva helt utan karta är ju ändå inte möjligt. Gyllensten höjer mot rigorismen trolöshetens och föränderlighetens regnbågsfana. Han tror på ideologin som förbrukningsvara, han hyllar den provisoriska övertygelsen, lika lätt att kasta som ett rivet busskvitto. Till all lycka har människan en naturlig fallenhet att vara trolös mot sina idéer. Denna trolöshet bör man inte skämmas för utan snarare odla som en skön konst. Till gagn för besinning, lugn, lycka, samlevnad, tolerans och ”de övriga snusförnuftigheterna”.

Detta skulle alltså vara novellsamlingens tema. I själva verket finns det inte en novell som utan krampaktiga tolkningsförsök kan fås att passa in på den problematik som ventileras i förordet. Gyllenstens egen generalstabskarta i den inledande programförklaringen stämmer inte alls överens med hans diktade verklighet. Ett självbedrägeri? Ett ironiskt belägg på antirigorismens grundsats? Eller helt enkelt en av de vanliga gyllenstenska mystifikationerna?

Den sista förklaringen är väl så rimlig som de andra. Kantstötta litteraturkritiker har ivrigt framhållit, att författaren till *Camera Obscura* inte bara var spexmakare utan även diktare. Man får inte glömma att diktaren Gyllensten ännu är mycket av en spexmakare, låt vara av ett subtilare slag än Jan Wictor, osalig i åminnelse.

Men låtom oss, trogna Gyllenstens antirigorism, lämna denna förklaring och söka en annan. Klyvnaden mellan litterärt program och litterärt innehåll tycks vara ett genomgående drag hos Gyllensten. Det finns i hans diktning en nattlig undermedveten värld av hemliga

aggressioner, äckel, tycken, perversioner, en värld som elegant maskeras av det litterära överjagets munvige resonör och taskspelare. Det är en värld som inte kan undvaras. I källarhållet mullrar skaparkraftens dynamo. Källarens hemlighet får inte förrådas. Kanske är den bara delvis känd av diktaren själv. En gång ska den utforskas av en känslig och lyhörd kritiker. Hans första uppgift blir att konsekvent negligera allt det direkt utsagda, att bara söka de förborgade bekännelser som står skrivna mellan raderna. Jag tror att Gyllensten kommer att vinna på en sådan granskning. Han kommer att framstå som segrare först när han tvingats fälla sitt pansar och släppa abstraktionernas träsvärd.

Det är inget sammanträffande att Gyllensten fascinerats av Thomas Mann, en annan mästare i det ironiska maskspelets konst. En diktare som kacherat svåra defekter i den autentiska skaparkraften med intellektuellt glaspärlespel och ironiska grimaser. En diktare som sökte genomföra konststycket att samtidigt blotta sig och hålla läsarna på avstånd. Gyllensten har angripit honom med raseri. Kanske var det sig själv han gick till rätta med?

Novellerna i *Desperados* utges vara exempel på antirigorismens program. Så är alltså inte fallet. Det är en samling överblivet gods från debutboken *Moderna myter* fram till den roman Gyllensten just nu arbetar med. Samlingen är mycket splittrad och det är skäligen meningslöst att ta ut ett enstaka nummer till analys. För Gyllenstens beundrare är det en instruktiv och givande bok. För övriga måste de framstå som en förbryllande, irriterande, meningslös, förolämpande, utmanande mystifikation. Därmed har väl Gyllensten uppnått vad han har avsett...

Arbetsblad 18/10 1962